

Sonja Zekri

Valko-Venäjä ja vyöhykkeen vieraus

Tšernobyl sijoittuu kulttuurin tuolle puolen. Valkovenäläinen kirjailija Svetlana Aleksejevitš puhuu vasta alkamaisillaan olevasta ydinonnettomuudesta. Hän on vierailut vuosia "vyöhykkeellä", säteilyalueella, keskustelemassa palomiesten, sotilaitten ja muitten "likvidojien" kanssa, jotka poistivat paikalta raunioituneen voimalaitoksen radioaktiiviset rippeet. Hän on puhunut eloonjääneitten ja koteihinsa palanneitten kanssa. Ukrainalaissyntyinen Aleksejevitš sanoo, ettemme vielä ymmärrä. Tšernobyl on vierasta tekstiä.

Svetlana Aleksejevitš: Olin minskiläisessä sairaalassa katsoimassa sisartani, joka oli kuolemassa syöpään. Lääkärit olivat juuri kertoneet, ettei toivoa ole. Sitten tulivat pilvet, musta sade. Seuraavana päivänä ruotsalainen toimittaja soitti minulle ja kysyi, tiesinkö, mitä meille tapahtui. Valkovenäläinen ystäväni istui siinä vieressäni ja vähätteli koko asiaa: "Anna olla, länsimaitten härnäystä koko juttu."

Matkustin Gomelin piirikunnassa sijaitsevalle vyöhykkeelle hautaamaan siskoni. Miehet oli haettu töihin. Ensimmäiset evakot lähtivät. Kaikki tiesivät asiasta.

Sonja Zekri: Mihail Gorbatšov julkisti uutisen vasta yhdeksän päivää onnettomuuden jälkeen. Katke- roittiko tämä?

Tuorahan lehtiväki aina kysyy. Että valehdeltiin kelle. Neuvostovalta ei koskaan kertonut totuutta. Ei siinä ollut mitään uutta! Minua kiinnostaa muu. Tauko.

Tauko?

Vyöhykkeellä nousi helikoptereita lentoon, tuhansittain tekniikan ihmisiä juoksi ympäriinsä, mutta kellään ei ollut selitystä tapahtuneelle. Se oli uutta. Kiellettiin istuutumasta maahan. Kiellettiin seisomasta puun alla. Kalastajat sanoivat, etteivät löytäneet onkimatoja. Lierot olivat kaivautuneet maahan puolentoista metrin syvyyteen. Luonto näytti saaneen vihiä. Se oli kiehtovaa. Ihmiset kertoivat, että oli näkynyt tulta. Sitten karhunvatukan väristä hehkua. He sanoivat, etteivät olisi ikinä uskoneet kuolemaa niin kauniiksi. Paikalle kiidätettiin

Afganistanista tulleita joukkoja konetuliaseineen. He kyselivät, mitä helikoptereilla täällä tekee. Kokonainen kulttuuri, sodan perinteinen kulttuuri mureni.

Tiedonpimitys, teknologisen hurmahengen uhmakkuus – eikö Tšernobyl kumminkin ollut varsinainen neuvostokatastrofi?

Ei kaikkea sanottavaa sanottu Ranskassa tai Saksasakaan. Kukaan ei sittenkään osannut kuvitella rauha- ja sota-atomia yhdeksi ja samaksi. Jouduttihan Tšernobyl Neuvostoliiton romahdusta. Ja Afganistanin sotaretki. Vyöhykkeen ihmiset viskelivät menemään jäsenkirjojaan ja komsomol-merkkejään. Heille oli kerrottu: joko jäätte tai eroatte puolueesta. Pelastaako lapset vai pysyäkö uskollisena puolueelle? Valintaa kerrakseen!

Tšernobyl vei rajat. Tilat liuottuivat.

Minä hämmästelen edelleen sitä, että ihmiset eivät ymmärrä Tšernobyliä uutena tapana katsoa maailmaa. Tšernobyl muunsi tilan. Poliitikot puhuvat yhä asioista sikäläisen, läheisen ja vieraan mukaan. Kumma juttu. Mitä tarkoittaa likeinen tai kaukainen, kun pilvi roikkuu toisena päivänä Euroopan päällä ja neljäntenä Kiinan yllä? Maa, jossa ei ole reaktoreita, saa laskeuman toiselta maalta.

Katastrofi kielteisenä globalisaationa...

Tšernobyl muutti ajan. Radioaktiivisuuden hajoaminen kestää tuhansia vuosia. Sitä ei ihmisen mieli kuvita. Poliitikot laskevat uhriluvut todellista pienem-

Kukka Paavilainen, Nimetön, 2005, 200x300cm, öljy pellavakankaalle

miksi. Valkovenäjällä kuolee joka päivä kaksi likvidoijaa. Heillä riittää tauteja munuaishäiriöistä halvauksiin. Lapsista on mitattu reilusti normit ylittäviä pitoisuuksia. Tšernobyl on vasta alkanut.

Jos tulevaisuuden nimi on Tšernobyl, miten sen kanssa pitäisi tulla toimeen?

Valko-Venäjällä on sattunut kaksi katastrofia: kapitalismi ja tämä kosminen. Ihmiset tajuavat kapitalistisen onnettomuuden: köyhyyden, kurjuuden, uudet elämämuodot. Mutta he eivät saata käsittää kosmista kata-

strofia. Ukraina ja Valko-Venäjä muodostavat tietynlaisen laboratorion. Näistä maista voi koota aineistoa, arvioida ja jakaa tulokset ihmiskunnan kesken. Valko-Venäjän hallitus hyökkää oman kansan ja koko ihmiskunnan kimppuun. Tutkija, joka todisti, että alhaisetkin säteilyarvot voivat johtaa sairauteen, vangittiin. Hänet vapautettiin vasta kansainvälisten vastalauseitten jälkeen. Puhutaan optimismista. Valko-Venäjä on suljettu, luotaantyöntävä maa. Minun kirjani on ilmestynyt 21 maassa, Valko-Venäjällä se on pannassa. Jos se sallittaisiin, ihmiset vaatisivat rohtoja ja messuja ja saastumattomia

asuinalueita. Totalitaarinen hallinto pelastaa aina ensin oman nahkansa.

Auttaako Tšernobyl vallanpitäjiä?

Enpä tiedä. Yhtäällä Lukašenko kuuluttaa maailmalle: me tarvitsemme humanitaarista apua! Rahaa! Teknologiaa! Toisaalla hän sanoo omalle kansalleen: kaikki on hyvin. Vyöhykkeen rahvaalle heruu killinkejä, ei sen enempää.

Kokonaisia kyliä, katuja ja metsiä on haudattu.

Aivan kuin vihamieliseksi käyneestä maailmasta voisi irtautua.

Olemme tottuneet maan, veden ja ilman turvallisuuteen. Useimmat vyöhykkeen asukkaista ovat viljelijöitä. He säästivät maidon, tomaatit – hulluutta. He sanoivat: omena on omena, muna muna, vesi näyttää puhtaalta, maito valkealta. Pahasta paljastui uudet kasvot. Eräässä kylässä vanha nainen kysyi minulta: ”Tämäkö muka on sotaa? Aurinko paistaa, linnut laulaa.” Sitten valkeni, että pelon kulttuuri oli sodan kulttuuria. Pommit ja kranaatit tunsimme entuudestaan. Tämä oli erilaista.

Retoriikka, vertailukohdat, sankaritarinat. Kaikki juontui sodasta. Ei ollut robotteja. Likvidoijat lapi-oimassa radioaktiivista jätettä romuttuneesta reaktorista ja nostamassa sitten salkoon Neuvostoliiton lippua. Aivan kuin 40 vuotta sitten Berliinin valtiopäivätalon katolla.

Itsemurhanhan he tietystä määrin tekivät. Uhrautuivat pelastaakseen Euroopan. Kysyin: ”Tekisitkö saman uudelleen.” Kutakuinkin kaikki vakuuttivat: ”Tekisin. Se täytyi tehdä.” Likvidoijia oli 800 000. Ranskassa joku arveli, ettei samaa määrää ihmisiä saisi lännessä koolle hengenpelastustehtäviin. Ihmiset eivät tieneet, mikä heitä odotti. Kaamea kuolema. Raavaat miehet kaatuivat vuodessa tai parissa. Kasvosuojat heitettiin pois kuumuuden takia. He olivat maailmaa pelastamassa. Näin naisia, jotka pyykkäsivät likvidoijien saastuneita vaatteita paljain käsin. Se oli rikos. Olisi pitänyt antaa kunnan välineet. Kukaan ei neuvonut.

He olivat neuvostokansaa. En tiedä, löytyisikö Valko-Venäjältä nykyään niin monia vapaaehtoisia. Ihmiset tietävät nyt, että heidän elämänsä on ainutlaatuinen. Että se kuuluu yksinomaan heille itselleen.

Onko Tšernobylistä opittu?

Onko ihmiskunta oppinut? Primo Levi sanoi, että ihmisen on Auschwitzin jälkeen sama kuin ennen Auschwitzia. Pakko vastata, että ihminen on Tšernobylin jälkeen sama kuin ennen Tšernobyliä.

Kulttuurimme muuttuu pelon kulttuurista katastrofien kulttuuriksi. Edistyksestä on tullut vaarallista ihmiselle ja luonnolle. Pyörremyrskyt ja tulvat aiheuttavat sotiin vertautuvia tappioita. Valko-Venäjä menetti neljänneksen väestöstään toisessa maailmansodassa. Tänä päivänä joka viides valkovenäläinen kärsii Tšernobylin vaikutuksesta. Kolmasosa maasta on saastunut.

Tšernobylin merkki on lukukelvoton. Se on vierasta tekstiä. Kukaan suuri kirjoittaja ei ole kajonnut aiheeseen, ei yksikään filosofi. Tšernobyl asettuu kulttuurin tuolle puolen.

Suomentanut Jarkko S. Tuusvuori

(Alun perin: *Süddeutsche Zeitung* 22/iv/2006.)